

És possible una premsa independent?

Durant el mes de novembre s'han celebrat a Barcelona dos simposis sobre temes de comunicació. El primer, organitzat per la fundació Acta a l'auditori de la Caixa, va intentar donar resposta a la pregunta "És possible una premsa independent?". El segon, organitzat pel Centre d'Investigació de la Comunicació i la Unesco, va analitzar la relació entre comunicació, identitat cultural i relacions interculturals. Durant una setmana van aplegar-se a Barcelona, per participar en aquestes dues trobades, importants figures del periodisme europeu. Capçalera ofereix una àmplia informació del contingut de les dues reunions.

La Fundació Acta va reunir a Barcelona periodistes europeus per buscar respostes a la pregunta

La mesa del debat de cloenda de les jornades. D'esquerra a dreta: Joan Tàpia, André Fontaine, Antoni Ribas, Giovanni Valentini i Albert Viladot.

FOTO: ROBERT RAMOS

El debat genèric sobre la independència de la premsa organitzat per la fundació Acta el mes de novembre passat a Barcelona es desenvolupà al llarg de tres debats particulars, agrupats per raó del punt de vista preferent dels participants: començaren els que podien adoptar una òptica més distanciada, la pròpia dels analistes de premsa; continuaren els representants d'empreses periodístiques o editors (en el sentit anglo-saxó); i finalment intervingueren el tercer dia els directors de premsa, aportant especialment el punt de vista del professional. Els resultats del debat, caldrà valorar-los més atentament quan siguin publicades

les ponències dels participants. Tanmateix, des d'una apreciació urgent i de conjunt, els resultats no deixen de sorprendre. El primer que cal constatar és la falta d'un acord general sobre el problema. No hi havia acord ni tan sols a reclamar la independència com a ideal o utopia a reivindicar.

Els diversos posicionaments davant la pregunta central de les jornades —"¿És possible una premsa independent?"— van abordar totes les gammes possibles de respostes. La resposta a la qüestió plantejada podia semblar, en primera instància, "tan interessant com inútil", en paraules de Vázquez Montalbán. Però les sessions van mostrar que, com passa

La independència no és possible:

Albert Viladot:
"La premsa,
algú la paga i
algú la fa".

Dominique
Wolton: "No es
pot parlar ni
de
dependència ni
d'independència,
dintre del joc
democràtic".

sovint, les preguntes més senzilles no són tan senzilles de respondre. Les possibles respostes a la qüestió es podrien reduir a tres: un sí, un no i un "sí, però no", o l'equivalent "no, però sí". Vegem ara les raons de cada grup, més o menys reduïbles –amb molts matisos que aquí no puc precisar– a una de les tres posicions.

Les raons del sí

La resposta afirmativa s'endugué la majoria. Bona part dels ponents, tots ells periodistes, es pronunciaren en el sentit d'afirmar la independència de la premsa.

John Vinocur, que fou redactor en cap del prestigiós *The New York Times*, aportà una visió "genuïnament" americana del problema. La seva experiència el feia argumentar que la premsa podia ser independent, tal com al seu parer demostra "la tradició americana", que en definitiva deriva de la divisió efectiva dels tres poders polítics clàssics i que es tradueix en el principi fonamental del periodisme americà, la separació entre opinió i informació. Vinocur acceptà que la independència podia adoptar fórmules diverses segons "les cultures periodístiques", tot esmentant com a cas peculiar el de la premsa europea, que al seu entendre està més vinculada a corrents polítics.

Les posicions d'André Fontaine, fins fa poc director de *Le Monde*, representen la visió "europea", però alhora més "independent", del periodisme, d'acord amb la tradicional defensa d'aquest concepte que n'ha fet sempre el prestigiós diari parisenc. La ponència de Fontaine fou crítica i matisada. Basà la independència en la llibertat d'acció del diari, "que no és mai absoluta", admeté. Les amenaces li vénen de molts costats: dels mateixos periodistes, dels anunciants, dels reptes tecnològics, de la mateixa concurrència, etc. Afegí que "la gran amenaça de la premsa ve d'ella mateixa:

tendència a la facilitat, a la frivolitat, a la mala fe, al servilisme, a la demagògia". I cal que jugui "la carta de la dignitat", si vol mantenir el títol de "quart poder". Per la seva part, els periodistes Enrique Arias, Xavier Vidal-Folch i Joan Tàpia van defensar també posicions pròximes al sí. Arias posà èmfasi en la necessitat d'empreses sòlides per mantenir la independència, i en la possibilitat del receptor d'obtenir "una informació objectiva i veraç". Vidal-Folch destacà la necessitat de disposar de bons professionals, la transparència econòmica de les empreses i el compromís entre editors i redacció. Tàpia, per la seva banda, subratllà la necessitat d'independència respecte del poder polític "si un mitjà vol durar i vol gaudir de prestigi social".

Entre el sí i el no

Quatre dels ponents se situaren en posicions intermèdies, bé que per motius molt diversos: foren Valentini, Vázquez Montalbán, Miralles i Serra.

El director de *L'Espresso*, setmanari del grup Mondadori, va oferir una crònica desencarnada dels darrers intents del grup Berlusconi per aconseguir el control de Mondadori i arribar a una situació de monopoli efectiu de la gran premsa a Itàlia. Segons Valentini, el model empresarial de Benedetti, president de Mondadori, és de ple respecte a la independència dels seus professionals, com demostra el diari *La Repubblica*, o l'altre setmanari, *Panorama*, mentre que el model Berlusconi significa tot el contrari. Els perills estan, doncs, en "la tendència a la concentració, la manca de pluralisme i la reducció dels espais d'autonomia i d'independència". Reclamà la necessitat que la CE aprovi alguna intervenció antitrust per "disciplinar les posicions dominants i garantir les condicions mínimes per al pluralisme". Com a conclusió general, afirmà que "a l'optimisme de la voluntat, s'hi contraposa el pessimisme de la raó".

La independència és possible:

Joan Tàpia:
"És necessària
si un mitjà vol
durar".

André
Fontaine: "La
gran amenaça
de la premsa
ve d'ella
mateixa"

Enrique Arias:
"La solidesa
de les
empreses és un
factor decisiu".

John Vinocur:
"La separació
entre opinió i
informació és
una garantia".

Xavier
Vidal-Folch:
"Cal un
compromís
entre editor i
redactors".

Un ideal a debat

La pregunta sobre la funció del periodisme i de la premsa en la societat no és exclusiva dels periodistes. No és patrimoni ni dels professionals, ni dels empresaris de la premsa. És cada cop més una qüestió crucial per a la comprensió del funcionament de les nostres societats complexes i, especialment, per a la correcta valoració del funcionament de la democràcia. Si en la societat hi ha alguna professió realment a la vista és la del periodisme. Per això, la pregunta sobre la seva raó de ser és una pregunta més o menys universal. Tothom té dret a fer-la i tothom té dret a donar-li la seva resposta.

Provocar una resposta pública, oberta i contrastada, sobre aquesta pregunta, era l'objecte de les jornades que va organitzar a Barcelona la Fundació Acta els dies 13, 14 i 15 de novembre de 1990, sota el tema general de "És possible una premsa independent?". Hi van participar: el primer dia, John Vinocur, editor executiu del *Herald Tribune* a París, Dominique Wolton, director del Laboratoire Communication et Politique al CNRS de París, i Manuel Vázquez Montalbán, periodista i escriptor; el segon dia, Xavier Vidal-Folch, director adjunt d'*El País* i representant del grup Prisa, Enrique Arias, director general de publicacions del Grup Zeta, Melchor Miralles, director adjunt del diari *El Mundo* de Madrid, i Pere A. Serra, editor del principal grup privat de premsa i ràdio de Mallorca; i el tercer dia, Joan Tàpia, director de *La Vanguardia*, André Fontaine, ex-director de *Le Monde*, Giovanni Valentini, director del setmanari italià *L'Espresso*, i Albert Viladot, director del diari *Avui*. Van actuar de moderadors, respectivament, Josep Gifreu, Pilar Rahola i Antoni Ribas.

Si algun col·lectiu està més obligat que cap altre a plantejar-se la qüestió és el dels professionals del periodisme. De fet, molt sovint comprovem a través dels papers impresos o dels espais radiofònics o televisius com la tasca periodística és objecte de comentari, de revisió o de crítica pels mateixos protagonistes. Seria ben ingenu, si no de mala fe, suposar que els professionals de la informació han de limitar-se a una feina de deglutició gairebé automàtica de notícies, sense implicar-hi ni el cap ni el cor. L'antic debat sobre la llibertat de premsa s'ha anat replantejant en termes de dependència respecte dels poders socials. I malgrat la importància dels mitjans electrònics de difusió, sembla indiscutible encara que és la premsa escrita que exerceix un paper decisiu en la confecció de l'agenda dels grans temes que són objecte d'atenció i de confrontació en la societat. La premsa escrita, sobretot els grans diaris i els grans setmanaris d'informació general, són encara uns primers actors de l'escenari públic, de l'espai públic, és a dir, de l'escenari propi del joc democràtic.

La formulació de la qüestió en les jornades organitzades per Acta volia destacar que el problema de la independència és en primer lloc un problema. Interrogar-se sobre si és possible una premsa independent equival a problematitzar d'arrel allò que havia estat l'ideal de la vella reivindicació burgesa de les llibertats d'impremta i d'informació. Significa admetre la possibilitat de defensar la resposta negativa en un doble sentit: que la premsa pot no ser independent a causa de la subjugació d'altres poders (econòmic i/o polític, especialment), i llavors la independència és pura utopia;

o bé que la independència de la premsa no és dona mai perquè simplement no es pot donar, i llavors és un fals problema i un fals ideal.

L'organització d'aquestes jornades no fou gens fàcil. Això seria dir una trivialitat si no estigués presumiblement molt relacionat amb el mateix resultat del debat. La Fundació Acta comptava amb el suport econòmic de "la Caixa" i amb la col·laboració del CIPB del Col·legi de Periodistes. Les dificultats a l'hora de confeccionar la relació d'invitats a cada un dels tres debats vingueren de dues bandes: la primera, més o menys previsible, que deriva de la mateixa professió periodística, era la poca disponibilitat d'alguns invitats o la falta de garanties a mig terme per assegurar la seva presència a Barcelona un dia determinat (fou el cas de l'ex-editor de *The New York Times* o del director de *Der Spiegel*, que primer acceptaren la invitació i posteriorment l'anul·laren, i també el d'Oriana Fallaci); i la segona, totalment inesperada, que es refereix als editors dels grans grups europeus de premsa. Diversos representants de grups com Maxwell o Springer havien conformat al principi la seva assistència a les jornades, però poques setmanes abans un darrera l'altre declinaren la invitació. Per això les jornades no pogueren comptar amb una representació mínima des del punt de vista del gran empresariat periodístic europeu. Com que no podem pensar en un boicot generalitzat a les jornades per part d'aquests grups de premsa i multimèdia, hem d'interpretar més aviat que no volen pronunciar-se públicament sobre les seves dependències. Per contra, els grups empresarials espanyols acceptaren la invitació.

Manuel Vázquez Montalbán va partir en la seva anàlisi de la consideració de la premsa com a quart poder i de les fronteres amb els altres poders, sobretot el polític i l'econòmic, que haurien de "marcar la seva independència". Se centrà en el mercat de premsa espanyol i els condicionants heretats de la transició. Constatà que la independència no està ni en el mitjà ni en el professional, i que en

tot cas caldria acudir al paper de l'audiència "com a factor dissuasiu que condueix a la independència"; però aquesta hipòtesi pot ser un simple cercle viciós, pel fet que quasi tots els mitjans "adapten la seva jerarquia de valors informatius a aquella mesocràcia majoritària, cèntrica, centrista i centrada que dona majories i audiències absolutes". I sentencià: "Els mitjans informatius a Espa-

FOTO: RICARD CUGAT

nya són tots dependents de la droga dura del pragmatisme més vulgar”.

El representant del diari *El Mundo*, Melchor Miralles, respongué d'entrada: “Sí, és possible una premsa independent, però la realitat ens demostra que cada dia és més difícil de preservar-la”, a causa de fenòmens generals com la concentració i la transnacionalització. Alertà contra la presència dels grans grups de premsa i advocà per la confecció d'estatuts de redacció, com en el seu diari. També destacà els perills provinents de les pressions polítiques, aportant l'exemple d'algunes actuacions i omissions del Govern espanyol.

Per la seva banda, Pere A. Serra s'estengué en la consideració de com el poder judicial espanyol, i concretament la magistratura corresponent a les Balears, actua sovint contra la independència de la premsa. Explicà amb detall algunes actuacions contra els seus diaris que demostraven, al seu parer, l'alt nivell d'arbitrarietat que manté a Espanya el poder judicial.

Les raons del no

Només dos ponents sostingueren posicions amb respostes declaradament negatives a la pregunta objecte de debat. Van ser l'analista francès Dominique Wolton i el periodista Albert Viladot. L'expert francès en ciència política i comunicació, director de la revista teòrica *Hermès*, presentà la que fou segurament la ponència més elaborada i complexa sobre les funcions actuals de la premsa.

Wolton titulà significativament la seva intervenció d'aquesta manera: “De les pressions sobre la premsa a les pressions de la premsa”. El nucli del no a la independència de la premsa rau, per a Wolton, en el fet que el problema està d'alguna manera superat per la consolidació del projecte democràtic que la mateixa premsa ha contribuït a fer emergir des dels seus orígens. Ara la premsa, junt amb els altres mitjans d'informació, forma part integrant del joc democràtic i, per tant, estrictament parlant, i des d'una perspectiva global, no es podria parlar ni de “dependència” ni d’“independència”. Més que un quart poder, la premsa és un “contrapoder”, necessari per al funcionament de l'espai públic democràtic. Una altra cosa seria analitzar empíricament els graus de dependència dels mitjans concrets, i que, segons ell, comprenen aquests nivells: polític, econòmic, judicial, dels lectors i professional.

Finalment, el director de l'*Avui* assegurarà que és “una independència impossible” la que els ciutadans reclamen ingènua-ment dels periodistes i dels mitjans. La impossibilitat ve determinada, segons Viladot, “per raons òbvies: la premsa, algú la paga i algú la fa”. També opinà que la qüestió està “depassada”, perquè sempre hi haurà “interessos” que explicaran les dependències de la premsa. I pel cas de la premsa en català, acabà dient que encara li caldrien durant temps dependències “institucionals”, però que havia de tendir a “la competitivitat i la representació social”.

La mesa del debat del dia 14. D'esquerra a dreta: Xavier Vidal Folch, Pere A. Serra, Pilar Rahola, Enrique Arias i Melchor Miralles.

Ni sí ni no:

Giovanni Valentini: “*Hi ha diferents models*”.

Vázquez Montalbán: “*L'audiència és un factor dissuasiu*”.

Melchor Miralles: “*Cada dia és més difícil preservar la independència*”.

JOSEP GIFREU